

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Filozofická fakulta

Reálie lusofonních zemí

PORTUGALCI VE FRANCII

OBSAH

Vztahy mezi Portugalskem a Francií	2
Emigrace Portugalců do Francie	2
„Návrat“ „domů“	3
Úděl emigranta	5
Hrdá komunita	7
Frantugalština	9
Jak je vidí Francouzi	11
Jak se vidí oni	11
Seznam použité literatury a zdrojů	13

Je známé, že ve Francii žije hodně Portugalců. Jak se tam dostali a jak se dnes staví ke svému původu?

VZTAHY MEZI PORTUGALSKEM A FRANCÍÍ

Vzájemné vztahy Portugalska a Francie jsou velice intenzivní. Příčin a důvodů je mnoho: hospodářská provázanost a obchodní kontakty, cestovní ruch, příslušnost k týmž mezinárodním organizacím, historicko-kulturní vztahy a také existence početné portugalské komunity ve Francii.

Podle francouzského statistického institutu INSEE žilo v roce 2007 ve Francii 5,2 milionu přistěhovalců (8,3 % populace), z nichž 576 084 (11 %) se narodilo v Portugalsku; cizinců (tj. osob, které nemají francouzské občanství) zde žilo 3,7 milionu (5,8 % populace), z toho 490 444 Portugalců (13,3 % ze všech cizinců) – vedle Alžířanů a Maročanů je to tedy největší etnická skupina v zemi. Údaje však nezahrnují všechny Portugalce žijící ve Francii, neboť někteří byli naturalizováni (a jejich děti automaticky získávají francouzské občanství) a v případě dvojí státní příslušnosti evidují francouzské úřady dané občany pouze jako Francouze. Albano Cordeiro v článku z roku 2002¹ uvedl, že k portugalské komunitě náleží na 800 000 osob, jiné odhady prý hovořily až o jednom milionu.

Portugalská ambasáda v Paříži na svých webových stránkách uvádí, že se jedná o nejpočetnější portugalskou komunitu v Evropě, která obě země spojuje a vytváří z nich přední partnery. V obchodním sektoru zaujímala Francie v Portugalsku během posledních let druhé nebo třetí místo, v oblasti zahraničních investic dokonce i první (18,8 % výše zahraničních investic do Portugalska v roce 2002), z Francie rovněž přijíždí nejvíce turistů. Naopak s Portugalci je spjato asi 50 000 firem působících ve Francii. Oba státy dále spolupracují i na regionální, vědecké, kulturní a vzdělávací úrovni (např. činnost Institutu Camões) a v obou zemích občané nacházejí oporu v široké síti konzulárních zastoupení.

Pro portugalskou vládu byla emigrace dlouho tématem, o kterém se nemluvalo. Ačkoliv v zahraničí žilo na pět milionů vystěhovalců a národní ekonomice pomáhaly peníze posílané domů příbuzným, teprve v roce 2006 se rozhodlo, že bude tato část obyvatelstva zastoupena v portugalském parlamentu, a byl vytvořen státní sekretariát pro komunity v zahraničí.

EMIGRACE PORTUGALCŮ DO FRANCIE

V rámci Evropy se emigrace Portugalců řadí mezi největší migrační toky 20. století. Někteří se usadili v Německu, další v Lucembursku, Nizozemsku, Švédsku, Spojeném království, Španělsku a Švýcarsku, velká většina však zamířila do Francie a dnes je plně začleněna do francouzské společnosti.

Odchod do Francie nebyl ničím novým: v historii Portugalska tam odešlo mnoho lidí, aby mohli obchodovat, uniknout před politickým či náboženským pronásledováním anebo studovat. K většímu odlivu došlo po první světové válce, když Francie potřebovala pracovní síly k obnovení poničené země.

Největší vlna nastala v padesátých letech. Ve Francii po druhé světové válce neustále klesal podíl obyvatelstva v pracovním věku, a tak musela brát zavděk masivní imigraci, aby kompenzovala nedostatek vlastního aktivního obyvatelstva (v plodném věku byly slabší ročníky z doby první světové války a další deficit porodnosti způsobila válka '39-45). Tato vlna portugalské migrace se však od té předchozí značně liší. Vyznačuje se skepsí, nevírou v možnosti rozvoje vlastní země, kde přes dvacet let vládla diktatura a která posléze trpěla koloniální válkou. Země, která nezaručovala budoucnost, protože byla zastaralou diktaturou i nekonečností války paralyzovaná. Exodus za Pyreneje se mnohým jevil jako jediné řešení, jak uniknout nedůstojným životním a pracovním podmínkám. Francie

¹ **Albano Cordeiro:** « Le va-et-vient des Portugais en Europe », Ceras - revue *Projet* n°272, 2002. Dostupné z: <http://www.ceras-projet.com/index.php?id=1735>.

prožívala úspěšné třicetileté období a zvala cizí pracovníky (tzv. „chamada“), avšak portugalská vláda i přes existující dohody brzdila odchod portugalských občanů. Lidem tedy nezbývalo než zemi opustit ilegálně a podniknout strastiplnou cestu, pojmenovanou „salto“. Problém kvót spočíval i v tom, že se potenciální pracovníci museli oficiálně zaregistrovat, což bylo pro muže utíkající před vojenskou službou nepředstavitelné. Do Francie uprchly stovky tisíc Portugalců, hlavně mladých lidí, a francouzská vláda přikročila k uzákonění jejich pobytu – přímo v provizorních tábořištích a později i na francouzsko-španělských hranicích.

Zhodnotit dopady emigrace na domácí dění je úkol nesmírně komplexní. Na jedné straně přinesla peníze do kasy chudé země, ty ale podle *Dějiny Portugalska* Jana Klímy nestačily: „Důsledkem ochranářství zrušeného až v šedesátých letech byl přetrvávající nedostatek kapitálu. [...] Trvale pasivní platební bilanci stěžily vyrovnávaly výdělky dělnických exulantů a příjmy z turistického ruchu.“ (s. 198-199). Vystěhovalci často pocházeli z regionů na sever od řeky Tejo a byli to zemědělci nebo řemeslníci s malým či žádným vzděláním. Během několika let se tak vylidnily celé oblasti a došlo k nezanedbatelným změnám v jejich hospodářské, společenské a kulturní struktuře. Na straně druhé tedy rodná země utrpěla. „Portugalců pracujících v zahraničí už bylo 1,5 milionu, zatímco doma byl aktivně činný jen dvojnásobek tohoto počtu. Přes 600 zahraničních společností začalo omezovat své investice, protože v Portugalsku nenacházely pracovní sílu,“ píše dále J. Klíma (s. 199).

Zákonné přistěhovalectví Francie ukončila roku 1973 s vypuknutím ekonomické krize, která se navíc odehrávala v době větší porodnosti. Dnes, kdy jsou oba státy členy Evropské unie i schengenského prostoru a dochází k volnému pohybu osob, je emigrace z Portugalska do Francie ve srovnání s uplynulým obdobím nepatrná.

Cesta za francouzským snem byla vskutku trnitá. Nejdříve se muselo dlouho šetřit na její zaplacení, poté emigranta čekal riskantní podnik za spolupráce sítě portugalských a zahraničních převedčů a lidí poskytujících přístřeší, doklady či pracovní smlouvy. Mnoho uprchlíků se dostalo do úzkých anebo cestu nepřežilo, ve Francii se pak ocitli v bezprizorní situaci a setkali se s diskriminací v zaměstnání, při ubytování i v běžných každodenních detailech.

Po příchodu se vystěhovalí Portugalci soustředili do několika průmyslových oblastí, zejména okolo Paříže a k Lyonu, Clermont Ferrand, Grenoblu a na sever země. Muži našli uplatnění v průmyslu, především automobilovém a stavebním – podíleli se na rozsáhlých stavbách sídlišť, univerzit a dopravní infrastruktury –, ženy obvykle skončily jako služky, uklízečky, bytné, dělnice nebo v zemědělství. S postupem času se Portugalci nakonec rozšířili po celém území a rovněž rozšířili oblast své působnosti, například v regionu Auvergne (dodnes rurální oblast) se jim podařilo při zaměstnání začít vyrábět víno a uplatnit tak zkušenosti získané v Portugalsku. Albano Cordeiro ve svém článku² uvádí, že míra zaměstnanosti aktivního portugalského obyvatelstva ve Francii byla mezi přistěhovalci systematicky nejvyšší a že je dodnes jeho nezaměstnanost nižší než u Francouzů, totéž prý platí i o zaměstnanosti žen.

„NÁVRAT“ „DOMŮ“

Cordeirov příspěvek je, na rozdíl od ostatních nalezených a v Čechách dostupných zdrojů, které více či méně opakují stejné myšlenky, zaměřen na návrat vystěhovalců. Vychází ze skutečnosti, že se Portugalci chtěli po nějaké době vrátit zpět domů. Zvláště mladé páry plánovaly našetřit si, pořídit si ve svém bydlišti dům, poté se natrvalo usadit v Portugalsku a mít rodinu. Portugalci tedy šetřili, jak

² Albano Cordeiro: « Le va-et-vient des Portugais en Europe », Ceras - revue *Projet* n°272, 2002. Dostupné z: <http://www.ceras-projet.com/index.php?id=1735>.

jen mohli, a začali stavět či upravovat domy ve svých vesnicích. Cordeiro hovoří o „diskursu o návratu“, který byl u portugalských emigrantů „konstantou“. Datum návratu bylo stanovené na „jednoho dne“, avšak pobyt se protahoval a s dalšími a dalšími roky v zahraničí ono odkládané datum úplně vymizelo z myslí. Koncem 60. a v průběhu 70. let se portugalská komunita skládala především z mladých domácností s dětmi, které rostly, chodily do francouzských škol, později si našly zaměstnání... A tak se z domku na portugalském venkově stal prázdninový dům, v němž po zbytek roku zůstaly toliko mouchy („casa às moscas“).

Vidina návratu domů se tedy spíše přeměnila v realitu návratů domů, při kterých mimo jiné mohly děti poznat zbytek rodiny. Pravidelné návraty do rodné vsi alespoň dávaly pocit, že odchod do Francie není úplný, odtud pak pochází termín „émigration 11/12“. Na rozdíl od vystěhovalců do jiných světadílů, kteří se nemohli vracet každý rok, měli francouzští Portugalci domů blíže a jejich rodiny měly jistotu, že se s nimi brzy shledají.

Díky možnosti koupit si auto a záhy i výstavbě dálnic na trase do Portugalska se cesta zkracovala a byla pohodlnější: z Paříže na sever země se místo dvou dnů dalo dojet za den a pár hodin. Každoročně tuto trasu projelo na milion Portugalců. Symbolem těchto letních cest se stal vlak Sud Express, nejrychlejší spojení. Se zavedením letecké dopravy a rozvojem moderních komunikačních technologií je udržování kontaktu stále snazší.

A jaké jsou předpoklady do budoucna? Portugalská komunita ve Francii zestárla a přišly nové generace. „Pendlování“ mezi portugalským a francouzským domovem se týkalo zejména rodin s dětmi. Kromě toho, že malé množství Portugalců narozených ve Francii projevilo a projevuje zájem zkusit štěstí v zemi svých rodičů – v Lisabonu nebo v Portu se příjemně žije a oproti Francii je zde uvolněnější atmosféra, kamenem úrazu však bylo uznávání francouzských diplomů (což by nyní, po přechodu na strukturované studium, neměl být problém), nedostatek kontaktů a nedokonalá znalost jazyka předků, řešením proto mohlo být vytvoření vlastní firmy –, převzalo mnoho mladých zvyk trávit letní prázdniny v Portugalsku. Je to pro ně poměrně levná destinace, mohou využít pohostinství širší rodiny, mají zde přátele, s nimiž v dětství trávili prázdniny anebo se také prostě a jednoduše cítí být Portugalci a svou zemi mají rádi. V tomto ohledu pohyb mezi Portugalskem a Francií jen tak neustane. Otázka zní, jak to bude s jejich rodiči.

Roku 2002 A. Cordeiro napsal: „V roce 2005 bude devadesáti tisícům Portugalců více než 65 let, o pět let později jich bude 145 000. Ocitnou se v důchodovém věku. Kolik jich ještě zůstane ve Francii? Budou znovu jezdit sem a tam mezi zeměmi, když budou vědět, že si mohou určit frekvenci návratů (a ne návratu v užším slova smyslu) do Portugalska... nebo návratů do Francie?“³ Podle něho je nutné myslet na „problémy lidské a materiální základny“ („infrastructures humaines et matérielles“) spojené s pobyty v Portugalsku nebo ve Francii. Do jaké míry budou navrátilší se Portugalci navštěvovat své děti ve Francii a naopak, to bude záviset na různých činitelích včetně zdravotního stavu. S pokročilým věkem původních vystěhovalců se mobilita zastaví úplně a konečné rozhodnutí bude muset padnout: Portugalsko, kde se narodili, nebo Francie, kde mají blíže k dětem a mohou využívat lepší zdravotnická zařízení? A jak tato generace postupně mizí, vyvstává další aspekt, totiž že po francouzštěné potomstvo dědí majetek v Portugalsku. Kolik Frankoportugalců si ho nenechá a kolik ano? V případě domů jim spadne do klína potenciální letní sídlo a kolotoč ježdění sem a tam může pokračovat.

³ « En 2005, 90 000 Portugais auront plus de 65 ans, et cinq ans plus tard, ils seront 145 000. Ils se trouveront à l'âge de la retraite. Combien resteront encore en France ? Reprendront-ils le va-et-vient sachant qu'ils pourront alors choisir la fréquence de leurs retours (et non un retour proprement dit) au Portugal... ou de leurs retours en France ? »

ÚDĚL EMIGRANTA

Ještě než se rozplynul sen o návratu domů (o němž lze s nadsázkou říci, že nebyl tolik bolestný jako sen o rychlém návratu z Brazílie), museli portugalští emigranti podstoupit četná příkoří. V kontextu diktatury, koloniální války a extrémní chudoby venkova odcházeli v zoufalství za lepším životem pro sebe a svou rodinu. Útěk sám o sobě byl riskantní, neboť nepovolené opuštění země se považovalo za zločin. I kdyby něco málo vlastnili, na složitou cestu si nemohli vzít prakticky nic; prchali po nocích, pěšky, ukrytí v nákladních autech, třeba i pod slámou v kamionech s prasaty. Číhaly na ně hlad, žízeň, vyčerpání, nemoc, zima, před sebou měli kolem dvou tisíc kilometrů a dvojitou hranici, hrozba prozrazení a zatčení nebo zastřelení neustále visela ve vzduchu. A pokud se jim podařilo dostat až do cíle, museli znovu sebrat všechny psychické a fyzické síly a překonávat jazykové, kulturní a materiální problémy a naučit se žít se steskem po domově a s pocitem vykořenění a nejistoty v cizí zemi. V takto vyhraněných situacích mohou člověku znepríjemňovat život i zdánlivé drobnosti, jako je rozdíl v klimatu nebo bezradnost nad formulářem.

S těmito a s dalšími problémy se potýkali hrdí lidé, kteří opustili svou vlast, aby mohli žít důstojnějším životem a jednou se vrátit se vztyčenou hlavou.

Obzvláště svízelné bylo ubytování. Ve městech se nedostávalo ubytovací kapacity a mnozí obývali hygienicky nevyhovující byty, sklepy a zejména nuzné příbytky, „barabizny“ na periferii. Zatímco portugalští dělníci trávili přesčasy na stavbách, kde se beton řinul proudem, sami žili v naprosto nevhodných podmínkách. Takto situaci popsal António Teixeira de Sousa, když vysvětloval termín „bairros da lata“: „Trata-se da forma de habitação e de "acolhimento" mais conhecida dos trabalhadores portugueses da região de Paris: um exemplo bem célebre desse tipo de alojamento é o bairro de lata de Champigny, onde residiam, em 1967, 14.025 portugueses e que foi também durante cerca de 10 anos, centro de distribuição destes trabalhadores para toda a França. Por esta razão também se chamou a este bairro (hoje quase desaparecido) "A Capital dos portugueses em França". Actualmente, os bairros da lata de Nanterre, S. Dinis, La Courneuve, etc., são os maiores e e mais conhecidos na referida região".⁴ Rozsáhlá reportáž⁵ televizní stanice France 2 komentuje bídu dělníků: „Podle socioložky Marie-Christine Volovitchové-Tavaresové „[tam] samozřejmě netekla voda a krysy žily spolu s muži, vprostřed bahna. Tihle ubožáci žijící v barabiznách brali nízkou mzdu. Za stejnou práci dostávali mnohem méně než francouzští dělníci. Neměli tedy prostředky, aby se ubytovali jinde.“ A nejhorší bylo, že žena a děti zůstaly v Portugalsku, a pro muže bylo nepředstavitelné, že by s nimi sdílely tenhle mizerný život plný špíny. Později začaly ženy přijíždět za manžely a první Francouzi portugalského původu („lusodescendants“) se rodili uprostřed krys a utrpení.“⁶ Pokud se děti narodily ještě v Portugalsku, přišly s matkami do Francie (v rámci politiky slučování rodin), nebo zůstaly se zbytkem rodiny a odloučení bylo ještě bolestnější.

O životě nových přistěhovalců až do poloviny 60. let Francouzi nevěděli takřka nic. S tím, jak jejich počet narůstal, žili v otřesných podmínkách, na staveništích jich bylo stále více, neznali francouzskou společnost a docházelo k odhalení dramatických okolností jejich příchodu, stoupala

⁴ António Teixeira de Sousa: *O Emigrante Português em França-Condições de Habitação e de Trabalho*. 1973. Citace z článku „Memórias da Emigração Portuguesa em França“, dostupného z <http://imigrantes.no.sapo.pt/page6franca.html>.

⁵ Cesta Portugalců bez návratu (Le voyage sans retour des Portugais), dostupné z <http://info.france2.fr/dossiers/europe/25778206-fr.php?page=accueil>.

⁶ « Il n'y avait bien sûr pas d'eau courante, et les rats cohabitaient avec les hommes, au milieu de la boue. Les pauvres hères qui habitaient les baraques étaient sous-payés. Pour le même travail, ils touchaient un salaire bien inférieur à un ouvrier français. Ils n'avaient donc pas les moyens de se loger ailleurs". Et le pire, c'était la femme et les enfants restés au Portugal, à qui ils n'imaginaient pas faire partager leur vie de crasse. Plus tard, les femmes commencèrent à rejoindre leurs maris, et c'est au milieu des rats et de la souffrance que naquirent les premiers français d'origine portugaise: les lusodescendants. »

informovanost většinové společnosti, jež začala vnímat tragičnost a dramaticitnost situace. Začaly se objevovat články v tisku, vysílaly se pořady v televizi a rádiu, roku 1967 byl uveden film *O Salto*. Dnes mají portugalské emigranti v Champigny-sur-Marne památník.

I po vyřešení materiálních potíží ale přistěhovalc prožíval svůj nelehký osud. Být imigrant znamená být rozpolcený mezi dvěma zeměmi, mezi dvěma životy, mezi dvěma kulturami, mezi dvěma jazyky. Znamená to odjíždět a přijíždět, ztrácet pevné body, poznat chudobu, samotu, stesk, mít bolestné vzpomínky, zažít rozčarování, zakusit život mezi utrpením a utrpením...

Problematická je otázka identity. Přestože si mnozí francouzští Portugalci pořídili svůj vysněný dům v Portugalsku, jejich děti měly domov ve Francii a ke kořenům se vracely o prázdninách. Mnoho Portugalců cítí dvojí totožnost, neboť jsou navždy svázáni se zemí, která je přijala. A navíc když se vrací do Portugalska, často se s nimi kvůli jejich odlišnosti jedná, jako by Portugalci nebyli. S příchodem pracovních sil z východní Evropy, především z Ukrajiny, se však v Portugalsku na přistěhovalectví začínají lidé dívat i z jiných úhlů.

Otázka identity se zdá být údělem zejména druhé a třetí generace. Tápání Carlose Domingose, autora filmového cyklu *Au Revoir Portugal!*, vystihuje trýznivost celé záležitosti: „Qual é a minha história? De onde venho e para onde vou? O que é ser-se emigrante? O que é ser-se português? Durante alguns anos da minha vida senti-me desenraizado, deslocado, sem saber onde na realidade pertencia. Em França era visto como um filho de estrangeiros e em Portugal como um emigrante, um “português afrancesado”. Era estrangeiro não importava onde estivesse. Parto em busca de respostas. Parto em busca dos mais jovens, dos luso-descendentes. Parto em busca das memórias, das nossas histórias, das nossas raízes. Mas será que a partida é apenas um *Au Revoir*?...“⁷

Portugalci žijící ve Francii jsou stále živým tématem. Jen v této práci se odkazuje na následující knihy, články a reportáže (příp. je v nich na ně odkazováno):

António Teixeira de Sousa: *O Emigrante Português em França – Condições de Habitação e de Trabalho*. 1973.

Roselyne de Villanova, Carolina Leite a Isabel Raposo: *Les maisons de rêve au Portugal*, éd. Créaphis, 1994.

Marie-Christine Volovitch-Tavares: *Portugais à Champigny, le temps des Baraques*, éd. Autrement, 1995.

Marie-Antoinette Hily, Michel Poinard: *Le va-et-vient identitaire*, dir. Yves Charbit, coll. Travaux et Documents, Ined, 1997.

Marie-Christine Volovitch-Tavares: „Les phases de l'immigration portugaise“, 2001, dostupné z:

<http://barthes.ens.fr/clio/revues/AHI/articles/volumes/volovitch.html>.

Albano Cordeiro: „Le va-et-vient des Portugais en Europe“, in Ceras – revue Projet n°272, 2002, dostupné z:

<http://www.ceras-projet.com/index.php?id=1735>.

„Le voyage sans retour des Portugais“, France 2, 2007, dostupné z:

<http://info.france2.fr/dossiers/europe/25778206-fr.php?page=accueil>.

Dvojjazyčná vydání nejsou výjimkou:

Gérald Bloncourt: *Por uma vida melhor / Pour une vie meilleure*, Fage Editions, 2008.

Pravděpodobně nejrozsáhlejší seznam publikací, které se zabývají touto problematikou, je uveden na stránkách Observatório da Emigração.⁸

⁷ Převzato z blogu na adrese <http://aurevoirportugal.blogspot.com/>.

⁸ <http://www.observatorioemigracao.secomunidades.pt/np4/712.html>

Portugalské Museu da Emigração e das Comunidades dokonce v roce 2007 zahájilo výstavu „O Sonho Português – História da Emigração para França“.

Vedle několika starších se zejména v poslední době natáčejí i zcela nové tematické filmy:

Christian de Chalonge: *O Salto*. 1968.

Robert Bozzi: *Les gens des baraques*. 1997.

Jean-Philippe Neiva: *Entre deux rêves*. 2005.

José Vieira: *Gens du salto / Gente do salto*. 2005.

José Vieira: *Le pays où l'on ne revient jamais*. 2005.

Carlos Domingomes: pětidílný seriál *Au revoir Portugal! (O Passador de Homens, O Salto, Ganhar a Vida, O Regresso, Au revoir!)*. 2009.

Například Jean-Philippe Neiva v roce 2004 pracoval u televizní stanice TF1 a rozhodl se natočit film poté, co ho šokovalo obrovské množství 10 000 portugalských fanoušků na Elysejských polích během Eura 2004 v Lisabonu. Začal proto shánět informace a zjistil, že se za čtyřicet let natočilo k tématu jen pět filmů a žádný z nich nerezíroval potomek přistěhovalců. Výsledkem jeho úsilí je dvaapadesátiminutový snímek *Entre deux rêves* (Mezi dvěma sny) s hlavní dějovou linií okolo peripetií jeho otce, jenž přibyl do Francie v roce 1965.

Komunikace na studované téma hojně bují na internetu, od informačních stránek po osobní blogy. O tom, že je toto téma dodnes citlivé a hlavně neuzavřené, svědčí i výzva režiséra Carlose Domingomese na stránkách o jeho seriálu: „Série documental "Au revoir Portugal!" sobre a emigração portuguesa para França entre 1950 e 1974. Aqui poderá também relatar a sua história, como emigrante, descendente ou familiar. A sua história, fotografias, vídeos, documentos antigos, fazem toda a diferença! Envie a sua informação para carlos.domingomes@gmail.com“.

HRDÁ KOMUNITA

Portugueses do Mundo

Le Portugal dans toute sa splendeur

L'humble ambition de ce site est de faire découvrir ou redécouvrir le Portugal à tous les Portugais éparpillés dans le monde.

„Skromným cílem této stránky je, aby všichni Portugalci rozptýlení po světě objevili nebo znovuobjevili Portugalsko.“ Takto je představen web s až radikálně znějícím názvem *Portugueses do Mundo* a s podtitulem „Portugalsko v celé své nádheře“. Tyto tři výpovědi mluví za vše: Portugalci, nezapomeňte na svůj původ, máte na co být hrdí, (po)znejte svou zemi, i když o ní budete číst třeba francouzsky.

Portugalci žijící ve Francii se dlouho museli vypořádávat s nejrůznějšími klišé, která o nich kolovala v povědomí francouzské společnosti. Nová generace poté začala zjišťovat, že mají svou vlastní kulturu a že není důvod nepřijmout původ svých rodičů. Přestože emigranti míchají jazyky a jejich děti některé chyby přebírají a navzdory tomu, že jim Portugalsko stěží nabídne pohodlnější životní styl než Francie, v žilách jim koluje portugalská krev a v hlavě myšlenky na svou pravou vlast.

Z pohledu Francouzů se portugalská imigrace zdařila. Nedošlo ani nedochází k žádným vážným střetům, Portugalci zkrátka dobře „zapadli“. Zmiňuje se blízkost obou kultur (ve srovnání se subsaharskou Afrikou jsou každodenní život, stravovací zvyklosti, náboženská praxe i podněbí podobné) a rozvážnost dělníků utíkajících před bídným životem v Portugalsku, kteří měli na paměti úsloví „Na

terra onde viveres, faz como vires fazer“. Jistě se potýkali s prvotní xenofobií, ale tito pracovití lidé se brzy začlenili, navázala se přátelství, uzavřela se smíšená manželství. Jejich totožnost zkrátka umožnila, aby se podřídili pravidlům hostitelské společnosti, aniž by sami sebe popřeli či zapřeli. A kde to nešlo tak snadno, podařilo se to díky síle jejich identity. Žijí vlastně dvojím životem: s Francouzi francouzsky, mezi sebou více či méně portugalsky. Jejich komunita je velice živá a aktivní, bohatá na kulturní činnost a další druhy prožívání a propagace všeho portugalského.

S rozmachem internetu například vznikají stránky (většinou ve francouzštině) věnované portugalským spisovatelům a jejich knihám. Existují soupisy vydaných překladů z portugalské literatury, mnoho knih na téma emigrace do Francie a nadto i lusofonní knihkupectví (Librairie lusophone, rue du Sommerard č. 22, Paříž). Chodí se na portugalské hudební a taneční zábavy. Organizují se soukromá a veřejná setkání, párty, oslavy, průvody. Portugalských restaurací a hospůdek je po celé Francii nespočet. Nejzřetelněji se národní sounáležitost odráží v činnosti rozmanitých klubů, spolků a sdružení: napočítalo by se jich přes 900, z nichž na 180 se připojilo k CCPF (Coordination des Collectivités Portugaises de France), neziskovému sdružení, které brání zájmy Portugalců a jejich potomků, podporuje je, pomáhá jim získávat peníze a radí jim v právních a správních záležitostech. Podle údajů z reportáže France 2 „těch 900 organizací pořádá 5000 událostí ročně a věnuje se jim 100 000 dobrovolníků.“ Portugalská ambasáda v Paříži poskytuje mnohé potřebné informace a její webové stránky lze využít i jako rozcestník, například uvádí obsáhlý seznam portugalských médií působících ve Francii – „Meios de Comunicação Portugueses em França“ (celostátní i místní tiskoviny, televizní stanice, rozhlas). Většina institucí má samozřejmě i internetové stránky, které poskytují služby a díky nimž se informace mohou šířit neomezeně, a tká se jakási portugalská síť kontaktů. Vedle toho existuje mnoho osobních stránek, blogů a fór, dokonce lze využít i „lusoseznamku“.⁹ Na sociálních sítích se utvářejí skupiny sdružující Portugalce ve Francii.

Association Portugaise Culturelle et Sociale de Pontault Combault. <http://apcs77.free.fr>

Association Culturelle Portugaise Saint Etienne. <http://culturportugaise.skyrock.com/>

Lusitanie. <http://lusitanie.free.fr/>

Luso Planet. <http://www.lusoplanet.com/>

Portugais de France. <http://www.facebook.com/group.php?gid=36404157521>

Portugal Vivo. <http://www.portugalvivo.com/>

PortuGolo. Le monde du football portugais. <http://portugolo.com/>

Sudexpress. <http://www.sudexpress.org/>

Viva Portugal. <http://www.viva-portugal.net/>

... a mnoho dalších.

Zajímavým fenoménem propagace „portugalství“ je i vlastenecká značka oblečení Very Important Portuguese. Takto je charakterizována na své facebookové stránce, ke které se již připojilo přes 89 000 fanoušků:

A marca Very Important Portuguese foi criada e lançada a nível internacional em Agosto 2004, por Criadores luso descendentes residentes em Paris e na Suíça. Este projecto tem como missão dar a conhecer a história e a cultura portuguesa através de moda nos quatro cantos do mundo. A forte aposta na boa qualidade da confecção portuguesa traz à marca original e prestígio.

E não é do nada que todo o sucesso à volta deste conceito de moda, que conta a história do povo lusitano, se torna uma realidade. De facto, hoje, multidões de jovens além fronteiras se identificam com esta marca. Esta é 100% portuguesa e todo o seu design é incorporado por vários elementos marcantes, de grande significado para os Portugueses ou pessoas que visitaram o país.

Estes Criadores começaram por desenvolver um logótipo que transmite muita emoção, orgulho e saudade aos Portugueses com a integração de vários ícones da cultura portuguesa. Repararem nos vários elementos que compõe esta marca:

- o castelo como símbolo do património lusitano,

⁹ Seznamka na <http://www.lusomeet.com/> má tři jazykové verze: anglickou, portugalskou a francouzskou. Ve Francii je zde k červnu 2011 registrováno asi 18 000 mužů hledajících ženu a 10 000 žen hledajících muže.

- a igreja da fé que sempre acompanhou o povo "Pupilo de Dom Afonso Henriques",
- o escudo que faz alusão à moeda antiga antes do Euro
- o cravo símbolo da revolução do 25 de Abril em 1974, que acabou com a ditadura em Portugal
- o "til" da caligrafia portuguesa que sublinha o naming.

Tudo começou com simples camisolas estampadas com o logótipo, mas rapidamente as coleções foram-se aprofundando e alargando, tanto que hoje, não há peça que falte a esta marca. Começa na roupa interior e vai até ao calçado. Hoje a VIPortuguese é uma grande referência além fronteiras e posicionou-se num mercado com forte competitividade, em inúmeras lojas multimarcas, junto de outros grandes nomes da moda internacional.

Všechny tyto vnější manifestace se pojí s nezměrnou solidaritou mezi krajany a s vůlí vzájemně si pomáhat. Tímto způsobem může portugalská identita nadále existovat i na cizím území. Na internetu jsou nejangažovanějšími (Franko)Portugalci mladí lidé narození ve Francii, což je důkaz o tom, jak silné je portugalské národní cítění. Hermano Sanches Ruivo, předseda sdružení založeného novou generací Portugalců Cap Magellan, říká: „Těžko jsme se v dětství mohli vyhnout fotbalovému klubu nebo folklornímu kroužku.“ Věří, že skutečně existuje identita „tosů“ (hovorově Portugalec, z apokopy „portos“) tak jako existuje identita „blacků“ a „beurů“ (slangové označení pro Araby).¹⁰

FRANTUGALŠTINA

S životem v cizí zemi je nedílně spojené osvojení jejího jazyka. Původní generace z poslední přistěhovalecké vlny francouzsky neuměla, navíc jí často scházelo bytí jen základní vzdělání. Jazyk se tudíž učili odposlechem a vlastní snahou převést portugalštinu do francouzštiny. Tyto dva jazyky jsou si vskutku podobné (díky společnému latinskému základu a četným přejímkám z francouzštiny). Francouzština se postupně stala jazykem pracovního života, portugalština však nadále zůstává jazykem srdce.

Blížkost řečí ale svádí k obousměrnému přebírání slov a kalkování, přičemž je těžké si uvědomit, že došlo k chybnému užití gramatického tvaru či lexikální jednotky. Tak vznikla frantugalština („frantuguês“, „frantugais“, „frantuga“, někdy též „portuguesh“ místo „portugais“), tj. portugalština ovlivněná francouzštinou. Miguel Padeiro a Eduardo Pereira se zasazují o její uznání jakožto dialektu a vydali slovník *Dicionário dos Portugueses de França*.¹¹ Na stránkách www.frantugues.com píší o postoji rodilých mluvčích portugalštiny k mluvčím frantugalštiny:

„Resultou num dado curioso um inquérito conduzido em 1995 por uma equipa de sociólogos (Charbit, Hily, Poinard, 1995) : 64 % dos inquiridos, todos residentes em Portugal continental, julgavam que os emigrantes misturavam o português com a língua do país de emigração, apenas e só para dar nas vistas e evidenciar um complexo de superioridade que os mesmos, supostamente, teriam. Uma leitura atenta a vários blogues (basta teclear « os avecs » no Google), parece querer confirmar a tendência : criticam-se as misturas, ou pelo mau conhecimento da língua portuguesa que traduzem, ou pela atitude provocadora que revelariam (repare no condicional) ; dão-se exemplos, « Michel tu vá tomber », « va te faire enculer » proferidos na praia, « quero tranchas de jambom » ou « enviar um pacote. » [...] E as perguntas, sempre as mesmas, multiplicam-se na blogosfera : « porque será que eles vêm cá falar francês », « porque será que não ensinam o português às crianças », « será que eles têm vergonha » ?

Jsou totiž přesvědčeni, že frantugalština není manýrou, nýbrž výsledkem adaptace sociálních skupin novému a neznámému prostředí,

„uma evolução que leva o emigrante a deixar um modo de vida rural e agrícola, baseado em estruturas sociais e tecnológicas arcaicas (o Portugal rural daquelas décadas) para adquirir um modo de vida urbano, mais moderno (a França das « Trente Glorieuses ») e à qual a adaptação é muitas vezes dolorosa. A evolução da língua, a criação de palavras, de expressões novas, é uma das formas de adaptação necessárias à nova vida do e/imigrante.

¹⁰ Převzato z <http://www.bibliomonde.net/livre/portugais-france-leur-mouvement-associatif-1901-1986-les-796.html>.

¹¹ Miguel Padeiro, Eduardo Pereira: *Dicionário dos Portugueses de França Ou como se transforma uma língua numa gargalhada*. Portugolo Editora, 2007. Ke stažení na http://frantugues.free.fr/Dicionario_frantugues_v1.pdf.

Nový dialekt a jeho vývojové tendence autoři slovníku, označeného jako „první slovník *emigrantštiny*“, popisují v předmluvě. Mimo jiné zmiňují, že tato mluva nevznikla záměrně, že dosud není uznávána a že by uznána být měla, neboť tvoří součást kulturního dědictví francouzských Portugalců, a vyjadřují přání nalézt podporu při rozšiřování slovníku i při úsilí o uznání emigrantských nářečí.

„Eis o primeiro dicionário de *emigrantês*. Este dialecto – chamemos-lhe dialecto, criado de uma forma involuntária pelos emigrantes portugueses não é um dialecto reconhecido, apesar de muito falado pelo mundo fora. Chegou a hora de pôr fim a essa injustiça e, sem deixar de promover a língua portuguesa, de homenagear esta cultura esquecida e menosprezada, porque de origem pobre e discreta.

E porque a historia do *emigrantês* é intimamente ligada à historia da imigração, este projecto também é uma oportunidade para agradecer aos nossos pais e avós, àqueles que, de uma maneira ou de outra, nos deram esperança e futuro, sem esquecer nunca quem somos e de onde viemos. Quaisquer que sejam as críticas linguísticas, históricas, sociológicas, que lhes possam ser atribuídas, eles merecem este sinal de respeito e de carinho. Sem querer, criaram. Perdoem-se lhes, portanto, os erros cometidos numa língua que não era deles [...].

O vocabulário reflecte naturalmente os modos de vida, usos, referindo-se ao dia-a-dia, ao convívio e ao trabalho, com particular destaque para as obras e outros trabalhos manuais. O léxico também acompanha o emigrante nas suas dificuldades administrativas [...].

O *frantuguês* é hoje falado de maneira consciente ou inconsciente, e muitos dos lusodescendentes que o praticam até nem dominam a língua portuguesa. Mas acrescentaram-lhe outra vertente com a inclusão de palavras francesas derivadas do português, caso das palavras *caser* ou *préjudicier* entre outros exemplos, ao passo que o sentido original é a tradução d francês para o português, como atesta a conceituada expressão “cassar a cruta”. O *frantug* ganhou assim outra dimensão, muito por culpa deles, e ganha novas palavras a cada regresso de férias a Portugal [...].

[...] e conta-se com a apoio de todos os Portugueses, emigrantes e outros luso-descendentes para completar esta obra, e dar a conhecer e reconhecer todos os dialectos emigranteses.“

O podloženosti jejich práce přináší bezděčně důkazy sami uživatelé frantugalštiny a jejich okolí: vznikají o ní vtipy, je parodována, mladí na facebooku se jí identifikují (viz popis skupiny *Portugais de france sur facebook*¹²):

- Quero um <u>timbre</u> se faz favor	- jednu známku prosím
- Dame ai a <u>botelha de l'ou</u>	- dej mi tamtu láhev vody
- Vou <u>montar</u> as escadas	- vyjdu po schodech
- Arranja o teu <u>biru</u>	- uklid' si na stole
- Apaga-me o <u>ordinador</u>	- vypni už ten počítač
- Tenho 3 <u>apeles</u> !!!	- mám tři nepříjaté hovory
- <u>Ramassa</u> isso	- seber to
- Vou <u>garar</u> o carro	- jedu zaparkovat auto
- Maria ja te disse : vai <u>fazer a minage</u>	- běž uklidit
- Stas a <u>te fouter da minha gola</u>	- děláš si ze mě srandu
- Tira o <u>poulet</u> do frigorifico	- vyndej kuře z ledničky
- Poe as chavas por baixo do <u>pallaisson</u>	- dej klíče pod rohožku
- A minha filha <u>redoublou</u> !	- moje dcera propadla
- Il ai fou <u>este</u> mec !	- to je ale blázen! (správně: Il est fou, ce mec !)
- Je m'en fou de <u>isso</u>	- kašlu na to (správně: Je m'en fous de ça)

(vybrané příklady, slova/spojení převzatá nebo upravená z druhého jazyka jsou podtržená)

Autoři slovníku nezmiňují fonetickou stránku jazyka. Z dostupných nahrávek a přepisů lze nicméně u generace rodilých mluvčích portugalštiny vysledovat tendenci portugalizovat francouzštinu, proto dochází k četným záměnám fonémů [s] – [š], [u] („ou“) – [o], [o] – [u], [ü] – [u], [ks] – [ž] a místy k neredukované realizaci němého [ə].

¹² <http://www.facebook.com/group.php?gid=26077719405>

JAK JE VIDÍ FRANCOUZI

Většinová francouzská společnost, všeobecně velmi tolerantní, je k portugalským přistěhovalcům vstřícná. Existují sice klišé, vtipy a slangová označení, v dnešní době po začlenění Portugalců do zbytku společnosti ale nejsou výrazem pohrdání nebo zlomyslnosti, nýbrž důkazem o francouzském humoru. Francouzi si ve svých anekdotách berou na paškál kdekou národnost, ze všeho nejraději Belgičany a Angličany. Ve srovnání s počtem vtipů na tyto národy je vtipů o Portugalcích, přinejmenším těch publikovaných na internetu, poskrovnu.

Slangově se Portugalci ve Francii označují slovy „Portos“, „tos“, „guesh“, „portuga“, „tuga“, která vznikla z francouzského označení pro Portugalce (francouzština jako taková ráda zkracuje slova). Není vyloučeno, že se na vzniku těchto pojmenování podíleli sami francouzští Portugalci.

Nejznámějším přistěhovalským klišé je „polský instalatér a portugalský zedník“. Všichni muži jsou zákonitě zedníci, dělníci, všechny ženy jsou služky, uklízečky, vrátné, bytné.

Vtipy o Portugalcích si obvykle neberou servítky a přehánějí; zde je výběr z těch slušnějších:

Vzhled Portugalců:

- *Jak se pozná Portugalce v den své svatby? Má nejhezčí tepláky.*
- *Co udělá Portugalce, když se chce podívat, kolik je hodin? Rozčísne si chlupy, aby viděl na hodinky.*
- *Proč si Portugalci nechávají narůst knír? Aby se podobali mámě.*

Práce, migrace:

- *Kdy je na stadionu nejvíc Portugalců? Když se staví.*
- *Proč mají v Portugalsku domy bez pater? Protože jsou tam všichni domovníci.*
- *Co dělá Portugalka na univerzitě? Uklízí.*
- *Proč Alexandre Dumas pojmenoval svůj román Tři mušketýři a ne čtyři? Protože Portosovi neprodloužili pobyt.*

Portugalská jména:

- *Proč se všichni Portugalci jmenují Manuel? A jak se jako, ty jeden intelektuále, mají jmenovat!*
- *Jak dostat 300 Portugalců do auta? Dopředu půjde Santos a dozadu Dos Santos...*
- *Jedné příjemné noci okolo 24. prosince se takhle kolem Betléma prochází jeden chlápek. Uvidí pár, přičemž žena je těhotná a veze se na oslu, kterého vede její muž. Chlápka to dojme, a tak k nim přijde a ptá se:
- Nejmenujete se náhodou Josef?
- Jo, jmenuju.
- A není vaše žena Marie?
- Jo, je.
- A vašemu dítěti teda budete říkat Ježíš?
- Vám přeskočilo nebo co, jsme snad Portugalci?*

Neznalost jazyka, nedokonalá výslovnost (nepřeložitelné vtipy plné jazykového humoru):

- *Je to malé, chlupeaté a vrká to [rukul] vzadu v garáži, co to je? Portugalka, která pomáhá manželovi s parkováním [rakul rakul].*

JAK SE VIDÍ ONI

Si toi aussi ton père est ouvrier...	Tvůj táta je taky dělník...
Si toi aussi ta mère est gardienne...	Tvoje máma taky pracuje jako hlídač...
Si toi aussi tu es fiér d'avoir du ciment sur les mains...	Taky jsi hrdej, že máš ruce od cementu...
Si toi aussi tout les mois d'aout tu te tape les 15h de voiture....	Taky si vždycky v srpnu dáváš 15 hodin v autě...
Si toi aussi tu ne traine qu'avec des portugais...	Taky chodíš ven jenom s Portugalcema...
Si toi aussi on t'apelle le guesh, le portoss, l'immigré...	Taky ti říkají guesh, portoss, imigrant...
Si toi aussi meme en france tu va no baile....	Taky i ve Francii chodíš no baile
Si toi aussi t'aimerais aller vivre là bas....	Taky bys chtěl jít žít tam...
Si toi aussi tu kiff Vip,emigrante,Paraiso,Dayence,Portugal spirit...	Taky zbožňuješ VIP, emigrante, Paraiso, Dayence, Portugal spirit...
Si toi aussi tu t'apelle Da Silva,Dos Santos,Gonçalves,Martins,Da Cunha,Perreira,Moeira,Araujo ect.....	Taky se menuješ Da Silva, Dos Santos, Gonçalves, Martins, Da Cunha, Perreira, Moeira, Araujo atd...
Si toi aussi ton pere croit que "roucouler" c'est faire marche arrière...	Tvůj otec si taky myslí, že [rukulé] (vrkat) je totéž co [rakulé] (couvat)
Si toi aussi tu sais ce que signifie Saudades	Taky víš, co znamená Saudades
Si toi aussi tu as entendu ta mère te dire tu vas recevoir o gelado quente na cara	Taky jsi od mámy slyšel dostaneš o gelado quente na cara

Si toi aussi tu fais des fautes d'orthographe et à chaque fois que l'on te corrige tu dis che souis immigré	Taky děláš chyby v pravopise a když tě někdo opraví, řekneš já sem pšišťehovaleš
Si toi aussi tes potes te parlent avec des "ch" à tout les mots	Tvoji kámoši taky říkají „š“ na konci každého slova
Si toi aussi tu lache des phrase de genre "passa-me a botelha" o"da ai o jambao" c'est que ça fait un bail que nao bebes a garafa e nao comes fianbre...	Taky vypouštíš věty typu „passa-me a botelha“ („passa-me a flaška“) nebo „dai ai o jambao“ („da ai šunku“) pže už to je dávno que nao bebes a garafa e nao comes fianbre...
Si toi aussi t'as pleuré lorsque le Portugal a perdu 1 à 0 contre la France...	Taky jsi brečel, když Portugalsko prohrálo s Francií 1:0...
Si toi aussi tu penses que les portugaises sont les plus belles.....	Taky si myslíš, že Portugalky jsou nejhezčí...
Si toi aussi tu as passé tes plus belles vacances au Portugal....	Taky jsi strávil nejhezčí prázdniny v Portugalsku...
Si toi aussi d ke tu voi du ver et rouge a coté tu pense a ton pays ...	Taky dyž vidíš zelenou a červenou vedle sebe mislíš na tvou zemi
Si toi aussi t'as passé toute ta vie dans une association portugaise, et que c'est la bas que t'a tout appris !	Taky jsi strávil celý život v nějakém portugalském spolku a všechno ses naučil tam!
Si toi aussi tes ptis cousins se foutent de ta gueule quand tu parle portugais !	Taky si z tebe malí bratrance dělaj srandu když mluvíš portugalsky!
Si toi aussi tu constate tout les étés au Portugal, qu'il ya plus de plaques d'immatriculations françaises que portugaises ...	Taky si každý léto v Portugalsku všimneš, že je tam víc poznávaček francouzských než portugalských...
Si toi aussi tu es un portugais de france.....	Taky jsi francouzský Portugalec...

Těmito a dalšími větami se charakterizují členové facebookové skupiny *Portugais de France*¹³ – jsou si vědomi své odlišnosti i svých návyků a tradic, nestydí se za ně a nacházejí v nich oporu své identity; jejich sebereflexi netřeba dále komentovat.

Francouzští Portugalci si přes svou hrdost ze sebe dovedou udělat legraci. Parodické scénky dvojice Ro a Cut, do nichž se promítají jak kliše, tak portugalské zvyklosti a jazykové zvláštnosti, slaví obrovský úspěch. Autor příspěvku na <http://lusitanie.fr/2010/05/ro-et-cut/> o nich napsal:

„Dělat humor, a zvláště parodický, je dvojsečné. Buď se to povede a všichni tleskají, včetně lidí, kteří jsou parodováni, nebo to člověk projede a bude akorát pro srandu na úkor parodovaného. Před nějakou dobou jsem objevil dvojici, která dělá parodii, hezkou parodii, takovou, co rozesměje úplně všechny a přitom neuráží – Roa a Cuta. Vy, kdo jste Franko-Portugalci, máte určitě v nejbližší rodině někoho, kdo je takový, ať je to váš otec, bratranec, strýc... :D Jedna radost! Ve videích se to hemží detaily, které potěší znalce, hlavně proto, že to zažili, o tom není pochyb!

Carglouch

Jejich první video, díky němuž jsou známí, je dvojitá parodie: Carglouch. Parodie Carglassu, s hrdinou Antoniem, který nabízí alternativní řešení pro onu proslulou franšizu. Zbožňuju ten jeho přízvuk a způsob, jak mluví,¹⁴ lol

<http://www.roetcut.com/carglouch.html>

Vipportuguese

Jejich druhé video sponzoroval butik s oblečením VIP. Taky výborný! „To je kvalita, toleto“. Antonio objevuje online obchody, úplně jako bych viděl svého tátu... :D

<http://www.roetcut.com/vipportuguese.html>

A sueca

„Sueca“, to je karetní hra, v Portugalsku hodně populární, ale taky v Brazílii a v Angole. Tady vidíme, jak Antonio a kámoši hrajou tuhle hru, kterou v Portugalsku každý zná. Mimochodem mě překvapilo, že se to hraje jenom v Portugalsku a v ostatních lusofonních zemích! Na videu si všimněte všech detailů okolo, fakt to stojí za to :)

<http://www.roetcut.com/asueca.html>

BCP

Poslední video sponzorovala BCP, portugalská banka. Gratuluju jejich podpoře, tím spíš že je to jedno z mých nejoblíbenějších videí! Synáček má pšitelkyni... a jeho otec Antonio si žádá vysvětlení.

<http://www.roetcut.com/bcproetcut.html>

Tohle všechno se samozřejmě děje na pozadí pimba muziky, jak to máme rádi, s dečkami domácí výroby po celém bytě, pytlíky na ovladači od televize, aby se nezničil, a tak dál. Někdy mám až strach, tak moc se může jedna portugalská rodina podobat jiné, ve Francii, jasně že lidi z Algarve toho asi nemají tolik společného s gente do Norte carago. A lol, je to opravdu dost dlouho, co jsem se tak nepobavil :D

Na závěr lze tedy shrnout, že portugalská komunita ve Francii žije vlastním plnohodnotným životem a že je velmi zajímavá nejen z kulturního, ale i sociologického a lingvistického úhlu pohledu.

¹³ <http://www.facebook.com/group.php?gid=36404157521>

¹⁴ « tou té fou de ma gaule ou koaa » místo « tu te fous de ma gueule ou quoi », tedy [tu te fu də ma gol u kwa] místo [tū tə fu də ma göl u kwa]; parodované video – reklama na služby firmy opravující skla u aut – je dostupná z <http://www.youtube.com/watch?v=JqFrPjoG9iE>; některé body parodie jsou zřejmě i bez jakékoliv znalosti francouzštiny, např. husté srostlé obočí, montérky, portugalský zedník.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

- Michel Buze** (?): „Blagues sur les portugais“. Dostupné z: http://michel.buze.perso.neuf.fr/lavache/blagues_portugais.htm.
- Albano Cordeiro**: „Le va-et-vient des Portugais en Europe“, in Ceras - revue Projet n°272, 2002. Dostupné z: <http://www.ceras-projet.com/index.php?id=1735>.
- Carlos Domingomes**: „Au revoir Portugal!“. Dostupné z <http://aurevoirportugal.blogspot.com/>.
- Georges Duby**: *Dějiny Francie*, Karolinum, 2003.
- Embaixada de Portugal em França**. <http://www.embaixada-portugal-fr.org/>.
- Carlos Fontes**: „Memórias da Emigração Portuguesa em França“. Dostupné z: <http://imigrantes.no.sapo.pt/page6franca.html>.
- Facebook**. Dostupné z: <http://www.facebook.com/>.
- Fafe. O portal da sua região**: „Museu da Emigração e das Comunidades“. Dostupné z: <http://www.fafe-digital.com/museus/museu-da-emigracao-e-das-comunidades/>.
- France 2**: „Le voyage sans retour des Portugais“, 2007. Dostupné z: <http://info.france2.fr/dossiers/europe/25778206-fr.php?page=accueil>.
- frantuguês.com**. Dostupné z: <http://www.frantugues.com>.
- Humourous**: „Blagues sur les Portugais“. Dostupné z: <http://humourous.free.fr/blagues/blagues.php?id=35&label=blagues-sur-les-portugais>.
- INSEE**. Dostupné z: <http://www.insee.fr/>.
- Jan Klíma**: *Dějiny Portugalska*, Nakladatelství Lidové noviny, 1996.
- Lusitanie.fr** – neuvedený uživatel stránek: „Ro et Cut : parodie des portugais de France“, 2010. Dostupné z: <http://lusitanie.fr/2010/05/ro-et-cut/>.
- lusomeet**. Dostupné z: <http://www.lusomeet.com/>.
- Miguel Padeiro**: „Frantuguês : arte de dar nas vistas ou processo involuntário?“, 2009. Dostupné z: <http://www.frantugues.com>.
- Miguel Padeiro, Eduardo Pereira**: *Dicionário dos Portugueses de França Ou como se transforma uma língua numa gargalhada*. Portugolo Editora, 2007. Dostupné z: http://frantugues.free.fr/Dicionario_frantugues_v1.pdf.
- Observatório da Emigração**. Dostupné z: <http://www.observatorioemigracao.secomunidades.pt/np4/712.html>.
- Portugueses do Mundo**. Dostupné z: <http://pmundo.free.fr/>.
- Ro et Cut**. Dostupné z: <http://www.roetcut.com/>.